

содержащих цветообозначения укр. розовый и англ. pink. Предпринята попытка выявить типичную сочетаемость цветообозначения розовый на материале корпусных данных. Уделено внимание символике указанного цветообозначения в языково-культурном пространстве, проанализированы межъязыковые параллели и культурные влияния. К анализу также привлечены данные ассоциативных экспериментов. Выявлены прототипные референты розового в исследуемых языках. Сделан вывод о том, что имеющиеся традиционные «бумажные» словари свидетельствуют о несистемности фиксации значений слова розовый и сочетаний с ним; компенсируют «отставание» традиционной лексикографии (например: нефиксацию новых значений слов и слово-сочетаний) электронные словари и энциклопедии, в частности Википедия, включая лингвокультурологические комментарии, отсутствующие в толковых словарях.

Ключевые слова: цветообозначение, символ, устойчивое словосочетание, фразеологическая единица, концептосфера.

Levchenko Olena. Specific Features of Word-combinations Containing the Component «Pink» (Based on Ukrainian and English). The article studies the origin, reference, and development of the meaning of a number of word-combinations containing English and Ukrainian colour names «pink» and «рожевий» (Ukrainian word for «pink») correspondingly. In this study we made an attempt to identify the typical valency of the Ukrainian colour name «рожевий» based on the corpus data. In total, the attention was paid to the symbolism of the noted colour name in the linguistic and cultural space, cross-language parallels and cultural influences were analysed. The analysis also involved data of the associative experiments. Prototype referents of the indicated colour name in the studied languages were discovered. The conclusion was made that the available traditional hard-copy dictionaries do not provide for systemic registration of the meanings of the word «рожевий» and compounds consisting it, while electronic dictionaries and encyclopedias, including Wikipedia, compensate for this disadvantage (for ex. non-registration of new word meanings or new combinations of words), providing for linguistic and cultural commentary missing from monolingual dictionaries.

Key words: colour name, symbol, collocation, phraseological unit, concept sphere of concept.

Стаття надійшла до редколегії
04.04.2014 р.

УДК 811.111/134.2'362

Наталія Леміш

Комунікативно-прагматичні характеристики каузального комплексу в англійській та іспанській мовах: зіставний аспект

У статті наведено комунікативно-прагматичні характеристики каузального комплексу в англійській та іспанській мовах у зіставному аспекті. Мікроструктури причина–наслідок, підстава–висновок, умова–наслідок, мета–засіб, допуст–наслідок описані з позицій теорії мовленнєвих актів і теорії релевантності. Комунікативно-прагматичні характеристики репрезентовано через комунікативну інтенцію адресанта, стратегії та тактики, що реалізуються в мовленнєвих актах репрезентативів і директивів, оптимальну релевантність висловлення та прагматичну пресупозицію. Особливу увагу приділено варіативності актуального членування каузальних мікроструктур і лінгвальним засобам їх реалізації в мовленнєвих актах.

Ключові слова: каузальний комплекс, комунікативна інтенція, репрезентативи, директиви, оптимальна релевантність, прагматична пресупозиція.

Постановка наукової проблеми та її значення. Антропоцентрична лінгвістика постулює вивчення мови у зв'язку з людиною, її мисленням і комунікативною діяльністю (Н. Д. Арутюнова, С. Г. Воркачев, Т. А. ван Дейк, С. П. Денисова, Г. Г. Почепцов, О. О. Селіванова, Р. О. Христіанінова, ін.). До того ж, регулювання поведінки людини в суспільстві, здійснюючися через мовне / мовленнєве спілкування, невід'ємно пов'язано з передачею різних ідей, думок, волевиявлень тощо. Мовець не просто кодує/декодує інформацію, він прагне певним чином вплинути на іншу людину, висловлюючи своє ставлення до повідомлення. З огляду на це дослідження, виконувані в комунікативно-прагматичному аспекті, **актуальні**.

© Леміш Н., 2014

Аналіз досліджень цієї проблеми. Багатогранність каузального комплексу (КК) детермінує різноманіття підходів у його вивченні. Як основа КК каузальність, реалізуючись у мові, у новій інтерпретації відображає ставлення суб'єкта не лише до навколишнього/внутрішнього світу індивіда, а й до віртуальної дійсності. Невід'ємний зв'язок мисленнєвої та мовленнєвої діяльності людини зумовлює доцільність використання саме комунікативно-прагматичного підходу до аналізу мікроструктур КК, серед яких ми виділяємо такі біноми, як причина–наслідок, підстава–висновок, умова–наслідок, мета–засіб, допуст–наслідок. Актуалізація і функціонування мовних одиниць, які виражають відношення породження між конститuentами останніх (одна подія / ситуація породжує іншу), ураховуючи певне відображення ними комунікативно-прагматичного сенсу, є запорукою (хоча й не завжди гарантом) релевантної перцепції і успішності комунікації лише за умови вміння адресанта коректно реалізувати свою інтенцію, а адресата отримувати вивідні знання, що безпосередньо пов'язано з поняттям *інференції*. Відтак для виокремлення та несуперечливого опису предмета статті, як нам видається, доцільно застосувати теорію мовленнєвих актів Дж. Остіна та принципи теорії релевантності Д. Вілсон і Д. Спербера.

Основою будь-якої комунікативної діяльності є інтенція, яка визначається як «превербальний осмислений намір мовця» [1, с. 68], що впливає і на намір реалізації задуму (стратегії і тактики), і на вибір лінгвальних засобів у процесі побудови висловлення (А. Вежбицька, О. Іссерс, Г. М. Кузенко, ін.). Отже, до комунікативних характеристик КК належить комунікативна інтенція, комунікативні стратегії, комунікативні тактики, а також самі мовленнєві акти, у межах яких відбувається реалізація мікроструктур КК. До того ж, вважаємо за потрібне розглянути тему-рема-тичну побудову висловлень і визначити прагматичні пресупозиції аналізованих одиниць, оскільки їх комунікативна структура пов'язана зі специфікою актуального членування речення в конкретних комунікативних ситуаціях, а встановлення мовленнєвих варіантів речень неможливо без урахування «особливостей модальності й перформативності, ролі порядку слів й інтонації у формуванні змісту висловлень тощо» [4, с. 653–654].

Мета й завдання статті. Об'єктом цієї розвідки виступають мікроструктури каузального комплексу в англійській та іспанській мовах, предметом – власне, їх комунікативно-прагматичні характеристики. Мета пропонованої статті полягає в зіставному описі комунікативно-прагматичних характеристик каузального комплексу в мовах, що вивчаються, що зумовлює розв'язання таких завдань: 1) виокремлення зазначених характеристик; 2) власне їх зіставний опис.

Як ілюстративний матеріал для опису комунікативно-прагматичних характеристик КК ми обрали тексти інструкцій із використання багатофункціонального пристрою *Canon* англійською та іспанською мовами [7]. Такий вибір зумовлений варіативним лінгвальним вираженням у різноструктурних мовах еквівалентної комунікативної інтенції автора інструкції, що дає нам можливість зіставляти аналізовані структури. У такому разі *tertium comparationis* може виступати і сама інтенція, і стратегії, тактики, мовленнєві акти.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Ураховуючи те, що текст інструкції є видом дистантної комунікації, безпосередній зворотний зв'язок між адресантом й адресатом відсутній, а отже, успішність реалізації інтенції адресанта цілком залежить від її лінгвальної репрезентації. Комунікативна інтенція автора будь-якої інструкції користувача/споживача, як нам видається, виправдана, відповідає глобальній стратегії компанії виробника/реалізатора приладу, і полягає в запровадженні юридичної підтримки в разі виникнення скарг клієнтів стосовно незадовільної роботи продукту, пов'язаної з неправильною експлуатацією, подання позовів, уникнення судових витрат і, як наслідок, отримання більшого прибутку. Інакше кажучи, інтенція адресанта – подати/донести до користувача інформацію з установами, процедури роботи, виправлення несправностей таким чином, щоб запобігти виникненню серйозних проблем для обох сторін. Така інтенція може бути реалізована кооперативною стратегією, що втілюється в тактиках (у нашій класифікації): а) пояснення, б) мотивування/спонукання (до виконання/невиконання певних дій), в) уточнення, г) попередження, ґ) привертання уваги, д) ілюстрування (наведення прикладів), е) прогнозування. Комунікативна стратегія в такому разі, за словами С. В. Козак (слідом за Т. А. ван Дейком, В. З. Дем'янковим, О. С. Іссерс), є «когнітивно-прагматичною категорією, що дає змогу адресантові керувати свідомістю адресата максимально гнучким і ефективним способом. Подібний контроль можливий завдяки когнітивній здатності стратегій моделювати картину світу потенційного

реципієнта <...>» [1, с. 68]. На нашу думку, «моделювання картини світу потенційного реципієнта», що й є результатом успішної реалізації інтенції автора інструкції, можливе лише за умови оптимальної релевантності мовленнєвих актів, у яких вибір лінгвальних засобів впливу на адресата визначається загальною прагматичною спрямованістю висловлювання на раціональну сфери людської свідомості й виражається в мовних одиницях лексичного, лексико-синтаксичного та синтаксичного рівнів. Так, описуючи комунікативно-прагматичні характеристики КК, ми спираємося на теорію мовленнєвих актів Дж. Остіна [6] і теорію релевантності Д. Вілсон і Д. Спербера. Виокремлюючи три складники мовленнєвого акту: локуцію, іллокуцію та перлокуцію, Дж. Сьорль [8, с. 10] виділив п'ять класів мовленнєвих актів (репрезентативи, директиви, комісиви, експресиви, декларативи) залежно від іллокуції, оскільки саме остання спрямована на досягнення запланованої комунікативної мети. Цікавим у цьому зв'язку є зауваження А. Л. Міщенко, згідно з яким «правила іллокуції знаходяться в площині прагматики, а не лінгвістики, а інтенційний та конвенціональний компоненти іллокутивного акту унаочнюють протиріччя між суб'єктивним як інтенцією мовця та об'єктивним як незалежним від мовця способами розпізнавання інтенції учасниками комунікації» [3, с. 92]. Таке твердження, на нашу думку, не беззаперечне, оскільки, справді, з одного боку, кожній культурі притаманні певні конвенціоналізовані зразки норми поведінки, а з іншого, – на сучасному етапі розвитку мовознавчої науки виділяється лінгвістична прагматика (Ф. С. Бацевич, І. П. Сусов, ін.) як напрям сучасної лінгвістики, який включає і теорію мовленнєвих актів, і прагматичного значення, і комунікативної взаємодії.

Проаналізувавши фрагменти інструкції *Canon* (що стосуються установаження пристрою, джерела живлення, поводження з апаратом, технічного обслуговування та огляду, витратних матеріалів) англійською та іспанською мовами в комунікативно-прагматичному аспекті, ми дійшли висновку, що мікроструктури КК у них представлені винятково *репрезентативами* (інформативні мовленнєві акти, пов'язані з поясненням, роз'ясненням, привертанням уваги адресата до певних моментів, уточненням, ілюструванням (наведенням прикладів), прогнозуванням) і *директивами* (мета яких полягає в спонуванні до дії або попередженні чогось не робити). Уважаємо за потрібне наголосити: якщо в результаті ознайомлення з текстом інструкції адресат/читач набуває нових знань і тим самим із недосвідченого користувача стає просунутим (зміна статусу), то деякі мовленнєві акти можна вважати й декларативами (пов'язаними з каузацією положення справ, що відображено в пропозиційному змісті). Усі мовленнєві акти, репрезентовані в тексті інструкції, залучаємо до прямих (непрямі в контексті даної комунікативної ситуації не сприяли б реалізації інтенції автора у зв'язку з їх неоднозначністю).

Проілюструємо репрезентативи/декларативи (NB: мікроструктури, які підлягали безпосередньому аналізу, виділено жирним курсивом; {...} – імпліцитні дискурсивні маркери):

(1) (англ.) *The ventilation slots are provided for proper ventilation of working parts inside the machine. {THEREFORE} Never place the machine on a soft surface, such as a bed, sofa, or rug. {BECAUSE} **Blocking the slots can cause the machine to overheat, resulting in a fire.*** – Наведений репрезентатив відображає мікроструктуру причина–наслідок, реалізуючи тактику роз'яснення. Структура репрезентативну комплексна, оскільки включає одночасно дві мікроструктури: *блокування вентиляційних отворів* → *перегрів апарату* та *перегрів апарату* → *пожежа*, при цьому наслідок першої мікроструктури та причина другої не підлягають окремій експліцитній репрезентації. Інтерпретація й адекватне розуміння смислу, отже, відбувається не лише за допомогою лінгвальних засобів (*cause, result*, наприклад, у наведеній ілюстрації), а й за допомогою *прагматичної пресупозиції* і поняття *оптимальної релевантності*, які задаються загальним когнітивно-соціальним контекстом. Так, *прагматичну пресупозицію*, слідом за М. Л. Макаровим, G. Brown, T. Givón, G. Yule, ми розуміємо як такий ряд есампцій (припущень) мовця (автора/адресанта), який, на його думку (думку мовця), може бути сприйнятим адресатом без заперечень, тобто не суперечить загальним знанням і віруванням обох комунікантів [2, с. 88]. Наведене вище тлумачення співвідноситься з поняттям *оптимальної релевантності* [5, с. 182], позаяк саме врахування інтересів адресанта й адресата – оптимальний рівень релевантності, тобто достатній, щоб бути обробленим обома комунікантами: автор/мовець має інтенцію і здатний її так реалізувати, щоб адресат визнав її цінною для себе і приклав достатні зусилля для її обробки.

(ісп.) *Las ranuras de ventilación garantizan la ventilación adecuada de las piezas en funcionamiento del interior de la máquina. {POR LO TANTO} No coloque nunca la máquina sobre una superficie blanda como una cama, un sofá o una alfombra. {PUES QUE} La obstrucción de las ranuras puede ocasionar el sobre calentamiento de la máquina y provocar un incendio.* – Репрезентатив, аналогічний за своєю асертивною метою до мовленнєвого акту в англійській мові. Основна відмінність простежується в засобі лінгвальної реалізації приєднання наслідку другої мікроструктури причина – наслідок: в англ. мові – це дієприкметник *resulting*, а в іспанській – сурядний сполучник *y* + дієслово у формі інфінітиву *provocar*, що пояснюється різними функціональними можливостями дієприкметників і інфінітивів у зіставлюваних мовах;

та директиви:

(2) (англ.) *Do not use flammable sprays near the machine. {BECAUSE} If flammable substances come into contact with electrical parts inside the machine, this may result in a fire or electrical shock.* – Щоб гарантувати в цьому разі оптимальну релевантність висловленню, автор інструкції прибіг до прийому комбінування директиву (виражений у першому реченні абзацу за допомогою наказового способу) й репрезентативу/декларативу (друге речення), оскільки не впевнений у здібності адресата зрозуміти прагматичну пресупозицію та коректно вивести інференцію. Так, перший складник мікроструктури причина представлена директивом, а друга – наслідок – репрезентативом/декларативом. До того ж, причина наслідку ще й уточнюється/розширюється (певним чином дублюється) в підрядній умовній частині другого речення (*if*), за допомогою якого реалізовано репрезентатив/декларатив.

(ісп.) *No utilice aerosoles inflamables cerca de la máquina. {PUES} Si alguna sustancia inflamable entrara en contacto con los componentes eléctricos del interior de la máquina, podría producirse un incendio o una descarga eléctrica.* – Структура та послідовність мовленнєвих актів в іспанській мові аналогічна, проте головна частина речення, що реалізує репрезентатив/декларатив, на відміну від англійської мови, представлена клаузою (простим реченням у складі складного) не з прямим порядком слів (SVO), а зворотним (VSO), до того ж, каузативне дієслово також зворотне (*producirse*), що частково зумовлено сполучуваністю неживих іменників в іспанській мові.

Щодо актуального членування речень, які реалізують мікроструктури КК в мовленнєвих актах англійської та іспанської мов, то можна зазначити про схожість і відмінність у розподілі теми та реми. Проілюструємо:

(3) (англ.) *If excessive stress is applied to the connection part of the power cord, it may damage the power cord or the wires inside the machine may disconnect. {AND} This could result in a fire.* – Ілюстрацію представлено двома мікроструктурами умова–наслідок і причина–наслідок, причому наслідок в обох випадках виступає ремою, тобто вводить нову інформацію / те, на що обов'язково треба звернути увагу. Отже, простежуємо тему – рематичну побудову обох мовленнєвих актів. Звернемо увагу на невід'ємний зв'язок за змістом між обома репрезентативами, оскільки причина другого повідомляється в першому, а в другому лише представлена анафоричним елементом (займенником). Обидва речення можна було б об'єднати в одне за допомогою координативного сполучника *and*.

(ісп.) *Si se aplica un esfuerzo excesivo a la parte de conexión del cable de alimentación, esto podría dañar el cable de alimentación o los cables del interior de la máquina podrían desconectarse. Esto también podría causar un incendio.* – Іспанська мова теж демонструє наявність двох мовленнєвих актів тема-рематичної будови, проте наявність частки *también* додатково підкреслює невід'ємний зв'язок змісту другого речення з першим.

(4) (англ.) *Also, as it may result in unexpected accidents or injuries, do not perform any operation unless otherwise specified in the manual.* – Мікроструктура причина–наслідок представлена комбінацією репрезентативу й директиву. Щодо актуального членування, то першому місці стоїть рема (тобто рема-тематична побудова), вочевидь, автор намірено наголошує на небезпечності операцій, не вказаних в інструкції, і попередження таким чином передається в обох частинах речення: репрезентатив (до коми) – пояснення + мотивування + попередження, директив (після коми) – спонування до не виконання інших дій + попередження, що, на нашу думку, можна обґрунтувати англійською культурою, а це диктує бути ввічливим, інколи навіть надмірно.

(ісп.) *Asimismo, no realice ninguna operación a menos que se especifique en el manual, ya que podría provocar accidentes o daños imprevistos.* – Мікроструктура причина–наслідок репрезентується

директивом і репрезентативом, актуальне членування – тема-рематичне на відміну від англійського відповідника, проте основний акцент теж робиться на ремі – можливості виникнення небезпечних наслідків дії, і свідчить, на нашу думку, про підкресленість послідовності подій іспанцями.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, у межах цієї статті ми запропонували зіставний аналіз комунікативно-прагматичних характеристик каузального комплексу в сучасних англійській та іспанській мовах. Досліджено комунікативну інтенцію автора інструкції з експлуатації, комунікативні стратегії та тактики, класи мовленнєвих актів, прагматичну пресупозицію, оптимальну релевантність, актуальне членування висловлення і частково лінгвальні засоби реалізації мовленнєвих актів. Незначні відмінності в мовах дослідження простежувалися лише на рівні актуального членування, що пояснюється різною культурою германців і романців. Щодо інтенції мовця, стратегії і тактик, вони були тотожними, що детерміновано вибором ілюстративного матеріалу. Більші розбіжності виявлено в лінгвальних засобах реалізації, що засвідчує про специфічність національних мовних картин світу. Це й зумовлює перспективу подальших досліджень: розширення матеріальної бази й залучення до зіставного аналізу більшої кількості мов.

Джерела та література

1. Козак С. В. Комунікативні стратегії як засіб маніпулятивного впливу в англійських прес-релізах / С. В. Козак // Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія». Сер. : Філологічна. – 2012. – № 23. – С. 68–70.
2. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с.
3. Міщенко А. Л. Теорія мовленнєвих актів та інструктивні тексти / А. Л. Міщенко // Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія». Сер. : Філологічна. – 2012. – № 23. – С. 92–95.
4. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – С. 653–654.
5. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика / И. П. Сусов. – Винница : Нова кн., 2009. – 272 с.
6. Austin J. L. How to do things with words / J. L. Austin. – 2 rev. ed. – repr. Cambridge, Mass : Harvard University Press, 2005. – 168 p.
7. Canon MF 3010 Manual. – Korea : Canon Inc., 2012. – P. 2–4; 122–124.
8. Searle J. R. Classification of Illocutionary Acts / J. R. Searle // Language Society. – 1976. – No. 5. – P. 1–23.

Лемиш Наталия. Коммуникативно-прагматические характеристики каузального комплекса в английском и испанском языках: сопоставительный аспект. В статье рассматриваются коммуникативно-прагматические характеристики каузального комплекса в английском и испанском языках в сопоставительном аспекте. Микроструктуры причина–следствие, основание–вывод, условие–следствие, средство–цель, уступка–следствие описываются с позиций теории речевых актов Дж. Сёрля и теории релевантности Д. Вилсон и Д. Спербера. Среди коммуникативно-прагматических характеристик выделено коммуникативную интенцию адресанта, коммуникативные стратегии и тактики, которые реализуются в речевых актах репрезентативов/декларативов и директивов. Также рассмотрено оптимальную релевантность высказывания и прагматическую пресуппозицию. Отдельное внимание обращено на вариативность актуального членения каузальных микроструктур – их тема-рематическое построение, а также лінгвальні засоби реалізації мікроструктур в комунікативних актах.

Ключевые слова: каузальный комплекс, коммуникативная интенция, репрезентативы, директивы, оптимальная релевантность, прагматическая пресуппозиция.

Lemish Nataliya. Communicative and Pragmatic Characteristics of Causal Complex in English and Spanish Languages: a Contrastive Aspect. The article deals with communicative and pragmatic characteristics of the causal complex in both English and Spanish languages in comparative aspect. The following microstructures of cause-effect, reason-inference, condition-result, means-purpose, and concession-consequence are considered from the standpoint of Speech Act Theory of J. Searle and Relevance Theory of D. Wilson and D. Sperber. The communicative and pragmatic characteristics under analysis are represented by the speaker's communicative intention, communication strategies and tactics realized in speech acts of representatives/declaratives and directives. It is also mentioned about the optimal relevance of the statements and pragmatic presupposition. Special attention is paid to the variation of causal microstructures actual division – their theme – rheme building, and partly to lingual means of microstructures realization in communicative acts.

Key words: a causal complex, a communicative intention, representatives, directives, optimal relevancy, pragmatic presupposition.

Стаття надійшла до редколегії
31.03.2014 р.